

УДК 351.08:631.115.8(477)

<https://doi.org/10.62664/cpa.2026.01.20>

Ярослав МАНДРИК,

професор кафедри суспільних наук,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,

доктор історичних наук

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6663-4880>

(© МАНДРИК Я., 2026)

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ДЛЯ КОЛГОСПНОГО БУДІВНИЦТВА У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 1930-Х РОКАХ

У статті на основі багатого фактичного матеріалу розкрито діяльність партійних та радянських органів радянської України з підготовки кадрів колгоспного будівництва у 1930-х рр. Певні зміни в цей період спостерігалися в оснащенні сільського господарства технікою. Поліпшення оснащення технікою дозволило в другій половині 1930-х рр. розпочати механізацію виробничих процесів. В основному механізаторів готували на короткотермінових курсах. На кінець досліджуваного періоду сільське господарство УРСР не було забезпечене кадрами колгоспного будівництва, ця діяльність зазнала провалу.

У статті досліджується діяльність курсів, склад слухачів, їх походження, система роботи. Проаналізовано рівень підготовки педагогічного персоналу курсів, їх розміщення на території радянської України. Ці зміни суттєво не поліпили курсову підготовку управлінських кадрів, залишилася низькою продуктивність праці колективізованого сільського господарства. Трагічними були наслідки репресивної політики радянської влади. Кадрова політика суттєвих результатів не принесла.

Посилюється тракторизація сільського господарства, закінчується масова насильницька колективізація. Індивідуальні господарства повністю знищуються. На селі запанував колгосп. У ці роки змінюється оснащення сільськогосподарською технікою, практично всі сільськогосподарські машини були вітчизняного виробництва. Основну масу техніки було зосереджено в руках держави, яка таким чином прив'язувала до себе слабкі колгоспи і отримувала із них надприбуток за використану техніку. Завершення колективізації не означало завершення механізації сільськогосподарського виробництва. Основний обсяг робіт наприкінці 1930-х років виконувався вручну. Зростає чисельність спеціалістів колгоспного будівництва. Вони стають його передовим прошарком, проте відриваються від землі, стають державними найманими працівниками, які обробляють землю, але господарських почуттів до неї не відчують.

Ключові слова: *політика радянської держави, механізатори, село, культура, освіта, курси, управлінські кадри.*

Yaroslav MANDRYK,

Professor of the Department of Social Sciences,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,

Doctor of Historical Sciences

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6663-4880>

(© MANDRYK Ya., 2026)

**FORMATION OF MANAGERIAL PERSONNEL
FOR COLLECTIVE FARM CONSTRUCTION
IN SOVIET UKRAINE IN THE 1930s**

The article, based on extensive factual material, examines the activities of the party and Soviet authorities of Soviet Ukraine regarding the training of personnel for collective farm construction during the 1930s. Certain changes in this period were observed in the technical equipment of agriculture. Improvements in technical

provision made it possible to begin the mechanization of production processes in the second half of the 1930s. In most cases, machine operators were trained through short-term courses. By the end of the period under study, the agriculture of the Ukrainian SSR had not been sufficiently provided with personnel for collective farm construction, and these activities ultimately proved unsuccessful.

The article investigates the operation of the courses, the composition of trainees, their social background, and the organizational system of training. The level of qualification of the teaching staff of the courses and their distribution across the territory of Soviet Ukraine are analyzed. These changes did not significantly improve the course-based training of managerial personnel, while the productivity of collectivized agriculture remained low. The consequences of the repressive policy of the Soviet authorities were tragic. кадрова policy did not produce substantial results.

The tractorization of agriculture intensified, and the period of mass forced collectivization came to an end. Individual farms were completely eliminated. Collective farms became dominant in rural areas. During these years, the provision of agricultural machinery changed significantly, and almost all agricultural equipment was domestically produced. The main part of the machinery was concentrated in the hands of the state, which thereby tied weak collective farms to itself and extracted excessive profits from them through the use of machinery. The completion of collectivization did not mean the completion of the mechanization of agricultural production. By the end of the 1930s, the majority of agricultural work was still performed manually. The number of specialists involved in collective farm construction increased. They became the leading stratum of this system; however, they became detached from the land. They turned into state-employed workers cultivating the land without developing a sense of ownership or economic attachment to it.

Keywords: *policy of the Soviet state, machine operators, village, culture, education, courses, managerial personnel.*

Постановка проблеми. 1930-ті роки в радянській Україні характеризувалися посиленням процесів механізації сільського господарства, завершенням суцільної колективізації та остаточним знищенням індивідуального селянського господарства як самостійної форми економічної діяльності. У цей період колгосп остаточно утверджується як панівна організаційно-виробнича модель функціонування аграрного сектору. Водночас трансформація традиційного селянського укладу супроводжувалася масштабними соціально-економічними потрясіннями, руйнуванням усталених форм господарювання, репресивною політикою держави та підпорядкуванням сільського виробництва жорсткій адміністративно-командній системі.

У другій половині 1930-х років відбуваються певні зміни в технічному оснащенні сільського господарства. Зростає кількість тракторів, комбайнів та іншої сільськогосподарської техніки, розширюється мережа машинно-тракторних станцій, що поступово перетворюються не лише на виробничо-технічні, а й на політико-адміністративні центри контролю держави над колгоспним селом. Поліпшення технічного забезпечення створювало передумови для механізації окремих виробничих процесів, однак рівень механізації залишався нерівномірним і не охоплював значної частини трудомістких робіт, що надалі виконувалися вручну. Водночас зростання технічної оснащеності вимагало формування нової категорії працівників – управлінських і виробничо-технічних кадрів, здатних організувати діяльність колгоспів, здійснювати контроль за виробничими процесами та забезпечувати функціонування складнішої системи аграрного управління.

За умов завершення колективізації питання підготовки управлінських кадрів для колгоспного будівництва набуває особливого значення. Держава потребувала великої кількості голів колгоспів, бригадирів, бухгалтерів, агрономів, організаторів виробництва, керівників машинно-тракторних станцій і спеціалістів нижчого управлінського рівня. Проте реальний кадровий потенціал села залишався вкрай обмеженим. Значну частину досвідченого селянства було

знищено або репресовано внаслідок політики «розкуркулення», голодомору та масових репресій, а нова система колгоспного господарства вимагала працівників із навичками адміністративного управління, технічними знаннями та політичною лояльністю до радянської влади.

У цих умовах партійно-державне керівництво намагалося створити систему прискореної підготовки кадрів для колгоспного сектору. Основний акцент робився на короткотермінових курсах, виробничому навчанні, діяльності шкіл механізації та різноманітних формах політико-освітньої підготовки. Значна увага надалася не стільки професійному рівню майбутніх управлінців, скільки їхній політичній благонадійності та здатності виконувати директиви держави. Це суттєво впливало на якість підготовки кадрів, оскільки система навчання часто мала формальний характер, а терміни навчання були надто короткими для формування повноцінних управлінських компетентностей.

Поступове зміцнення колгоспів об'єктивно потребувало збільшення кількості спеціалістів та ускладнення системи управління сільським господарством. Однак кадрова політика радянської влади залишалася суперечливою. З одного боку, держава прагнула сформувати новий прошарок управлінців і технічних спеціалістів для колективізованого села, а з іншого – жорсткий адміністративний контроль, репресивні методи управління та нехтування економічною мотивацією праці суттєво обмежували ефективність цієї діяльності. Унаслідок цього навіть наприкінці 1930-х років сільське господарство УРСР продовжувало відчувати гострий дефіцит кваліфікованих управлінських кадрів, а продуктивність колгоспного виробництва залишалася низькою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині, в еру цифровізації, такі, здавалось би, важкі і незручні теми для багатьох українських сімей – як репресії та депортація в місця позбавлення волі та табори в Сибіру та інших місцях союзу – добре задокументовані та висвітлені багатьма сучасними українськими істориками та суспільствознавцями. Окрім цього, варто зазначити, що багатьома

громадськими організаціями створено низку інтернет-ресурсів та відкритих платформ, що містять зазначені матеріали архівів та спогади очевидців. Так, Консорціум досліджень та освіти з питань Голодомору (HREC) сприяє дослідженню, вивченню та розумінню Голодомору – Голоду в Україні 1932-33 років. HREC було засновано 2013 року Фондом Темеретя при Канадському інституті українських досліджень (CIUS) Альбертського університету. Мандат HREC виконують співробітники офісу в Торонто, співробітники CIUS в Едмонтоні та дослідники в Україні. Названі три групи науковців створили та наповнили відповідним контентом онлайн-архів усної історії української селянської культури 1920-30х рр., що містить свідчення 126 селян з центральної та східної України, які впродовж 1993-95 рр. надали свідчення про історію свого життя в період 1920-30 рр. Записані інтерв'ю є частиною широкомасштабного дослідження трансформації громадянського суспільства, якої зазнало українське село за часів вимушеної радянської колективізації. Свідчення селян, що зібрані на цьому вебсайті є цінними першоджерелами інформації про життя села до, під час, а також після колективізації. Інтерв'ю дають змогу особисто ознайомитись з одним із найдраматичніших періодів історії України, що також призвів до Голодомору – масового штучного голоду в Україні 1932-33 рр. [21].

Кадрову політику радянської держави в роки масової колективізації (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.) було спрямовано на повне одержавлення сільського господарства, знищення приватної власності та встановлення жорсткого контролю над селянством. Це був інструмент реалізації соціально-економічної війни проти селян.

Основні аспекти кадрової політики в цей період включали: 1) Насильницьке формування керівного складу колгоспів: на посади голів колгоспів та правлінь масово призначалися не фахівці, а «двадцятип'ятитисячники» – робітники з міст, партійні та комсомольські активісти, які мали проводити лінію партії, часто не знаючи сільськогосподарського виробництва. 2) Створення органів контролю:

для керівництва колгоспами створювалися МТС (машинно-тракторні станції), що стали центрами кадрового контролю. Політичні відділи при МТС (політвідділи) перевіряли лояльність голів колгоспів та колгоспників. 3) Партійний контроль: масове направлення комуністів у сільську місцевість для активізації процесів колективізації. 4) Впровадження репресивних методів управління: кадрова політика базувалася на страху, примусі та масових репресіях, що було складником Голодомору-геноциду. Ця політика мала на меті формування нової соціально-економічної моделі, що базувалася на тоталітарному контролі та знищенні традиційного устрою села.

Проблеми підготовки масових кадрів у радянській Україні в роки колективізації віднайшли своє віддзеркалення в дослідженнях С. Кульчицького, В. Марочка, Л. Гриневич, Л. Новохатька, С. Білоконя, Ю. Шаповала та інших сучасних науковців. Дослідження зазначених науковців висвітлюють складні, часто трагічні процеси підготовки та використання управлінських кадрів у радянській Україні під час колективізації (1928-1933 рр.), наголошуючи на таких аспектах:

Формування колгоспних кадрів відбувалося через примусову колективізацію, «розкуркулення» та нищення традиційного селянського господарства.

Оскільки досвідчених селян-господарів репресували («розкуркулювали»), для керівництва колгоспами часто залучалися некомпетентні люди, що призводило до зниження продуктивності. Влада робила ставку на створення «активу» з найбідніших шарів села для контролю над іншими селянами та вилучення хліба. Дослідження, зокрема Л. Гриневич, детально описують форми опору селянства та спроби радянської влади зламати цей опір через жорстку кадрову політику. У роки колективізації було знищено сотні тисяч селянських господарств, а кадровий склад села зазнав кардинальних змін у напрямку руйнації приватної власності. Загалом, сучасна історіографія розглядає

підготовку кадрів у ті роки не як професійне навчання, а як інструмент терору, соціальної інженерії та руйнації традиційного українського села.

Різні аспекти кадрової політики радянської держави в роки масової колективізації проаналізовано в наукових працях вчених української діаспори та зарубіжних авторів. Насамперед – це дослідження К. Кононенка, І. Майстренка, Є. Пастернака, П. Голубенка, К. Костюка, С. Підгайного, Р. Конквеста, Ш. Фіцпатріка та ін.

Ключові дослідники: К. Кононенко аналізує руйнування сільського господарства; І. Майстренко – досліджує радянську економічну політику та історію українського комунізму; Р. Конквест – висвітлює роль партійних кадрів у насильницькій колективізації; Ш. Фіцпатрік – досліджує соціальну історію радянського села та сталінських висуванців; С. Підгайний – аналізує розкуркулення та репресії на селі.

Наукові праці вчених української діаспори та західних авторів суттєво доповнюють розуміння колективізації не лише як економічного процесу, а й як масштабної кадрової репресії, спрямованої на повне підпорядкування українського села.

Однак проблема діяльності компартійних державних органів УРСР із підготовки управлінських колгоспних кадрів у роки масової насильницької колективізації сільського господарства не віднайшла глибокого аналізу в наукових дослідженнях науковців. Виходячи із вищесказаного, варто наголосити на актуальності теми цього дослідження, потребу її глибокого вивчення.

Метою статті є на основі неопублікованих архівних джерел дослідити процес формування управлінських кадрів для колгоспного будівництва в радянській Україні у 1930-х роках, а також розкрити вплив тоталітарної сталінської системи на кадрову політику, організацію професійної підготовки та функціонування управлінського апарату в колективізованому сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. Діяльність компартійних та державних органів УРСР із підготовки масових колгоспних кадрів у роки насильницької колективізації (кінець 1920-х – 1930-і рр.) було спрямовано на форсоване створення адміністративного апарату колгоспів для забезпечення хлібозаготівель та контролю над селянством. Цей процес характеризувався низькою професійною підготовкою, ідеологічним тиском та використанням репресивних методів.

Основні напрями та методи діяльності влади:

Направлення «двадцятип'ятитисячників» (1930 р.): компартія спрямувала до сіл тисячі робітників для організації колгоспів та заміни сільських активістів, що не справлялися. Вони формували правління колгоспів, проводили «розкуркулення» та очолювали боротьбу з «антирадянськими елементами».

Короткотермінові курси та школи: підготовка велася переважно на прискорених курсах для голів колгоспів, бухгалтерів, рахівників та бригадирів. Навчання було поверхневим, не забезпечувало реальних потреб сільського господарства.

Адміністративний тиск та «чистки»: компартійні органи постійно втручалися у виробничі процеси, застосовуючи чистки колгоспних кадрів для видалення «класово ворожих» елементів.

Організація підготовки кадрів управлінців будувалася на впровадженні жорсткої системи обліку праці (трудоднів), що дозволяло примушувати селян до роботи та вилучати продукти харчування.

У результаті зазначених процесів, попри масовість підготовки, колгоспи відчували гостру нестачу фахівців, а насильницькі методи формування кадрів призвели до хаосу, руйнування сільськогосподарського виробництва, масового забою худоби та голоду.

Певні зміни спостерігалися в оснащенні сільського господарства технікою. На початку 1930-х років близько половини тракторів, що надійшли в сільське господарство, були імпортними. Через неможливість вітчизняної промисловості

задовольнити величезний попит (а також через потребу копіювання західних зразків), СРСР закуповував величезну кількість тракторів, переважно у США.

До 1927 року компанія Ford (США) займала 85% ринку тракторів у СРСР, а впродовж першої п'ятирічки імпортовані трактори (зокрема Fordson та International Harvester) склали значну частку, часто близьку до половини від загальної кількості, що надійшла в аграрний сектор, особливо на початковому етапі, поки будувалися власні гіганти – Харківський та Сталінградський тракторні заводи. Лише на середину 1930-х років завдяки запуску вітчизняних заводів залежність від імпорту знизилася, і СРСР оголосив про відмову від закупівель американських тракторів, перейшовши на випуск власних.

1933 р. машинно-тракторні станції (далі – МТС) і радгоспи отримали всі сільськогосподарські машини тільки вітчизняного виробництва. За роки 2-ї п'ятирічки кількість тракторів у МТС збільшилась на 41,5 тисяч і досягла 83,7 тисяч одиниць, комбайнів – на 21,8 тисяч і становила 22,1 тисяч одиниць [1, арк.14]. 1933 року в Українській СРР МТС відігравали ключову роль у процесі форсованої колективізації, механізації сільського господарства та забезпеченні хлібозаготівель, що супроводжувалося Голодомором.

1933 року МТС використовувалися владою для закріплення колгоспного ладу та забезпечення механізованого збору врожаю, попри катастрофічний голод серед сільського населення.

Колгоспи і МТС мали також іншу сільськогосподарську техніку. Однак, якщо взяти до уваги такий факт, де в більшості розміщувалася основна техніка – трактори, то видно: 1937 р. із 83,7 тисяч цих машин в колгоспах було лише 700 одиниць, основна маса – 67,6 тисяч – була в руках держави і розміщувалася в МТС, а 15,3 тисяч – у радгоспах [2, с. 100]. Таким чином держава прив'язала до себе слабкі колгоспи і отримувала від них надприбуток додатково ще за використання техніки.

Поліпшення оснащення сільськогосподарською технікою дозволило на середину 1930-х років розпочати механізацію основних виробничих процесів,

зокрема оранки, сівби та збирання врожаю зернових культур, значно підвищивши частку механізованих робіт у колгоспах.

Як же вирішувалася проблема підготовки кадрів у 1930-ті роки і який був їх культурний рівень розвитку? Основною формою їх підготовки і далі залишалася курсова, проте в її організації проявляються певні особливості. Рада Праці та Оборони видала 1933 р. дві важливі постанови: 4-го вересня – «Про організацію використання тракторного парку» і 21-го вересня – «Положення про тракториста», якими ліквідовувалась короткотермінова підготовка механізаторів. Вказувалося на потребу організації постійно діючої школи для навчання бригадирів тракторних бригад і механіків.

Виконуючи ці постанови, на об'єднаному листопадовому (1933 рік) пленумі ЦКК і ЦК КП(б)У було поставлено завдання про зміну строків навчання на курсах, про організацію на базі деяких курсів шкіл механізаторів. З реорганізацією шкіл колгоспної молоді 1932 р. в загальноосвітні школи, підготовка механізаторських кадрів з 1933 р. зосереджується безпосередньо при МТС, які стають основною ланкою в цьому процесі [4, с. 35].

Деякою мірою це був крок уперед. Насамперед тому, що навчання при МТС не було відірвано від виробництва. Це давало можливість курсантам краще вивчати техніку і виробничі процеси. Водночас навчання трактористів було продовжено до 4-х місяців. З другого боку, навчання при МТС мало свої негативні сторони. Було важко поєднувати працю і навчання і, як правило, останнє часто опинялося на другому плані.

У лютому 1934 р. виходить постанова ЦК КП(б)У «Про реорганізацію курсів підготовки комбайнерів на стаціонарні школи з 6-ти місячним строком навчання», згідно з якою підготовка комбайнерів переводилася з курсової на стаціонарну [5, арк. 60].

Створюються стаціонарні школи підготовки шоферів, механіків, бригадирів тракторних бригад. У Чернігівській області 1936 р. працювало 8 стаціонарних шкіл, 5 із них готували комбайнерів, 2 – механіків, 1 – шоферів [6, арк. 449].

Зміцнюється база курсів. Так, 1934 р. у 20-ти школах механізації Донецької області були 52 комбайни, 25 тракторів, 31 автомашина [8, арк. 34].

Згідно з рішенням Наркомзему СРСР від 24 вересня 1934 р. без певної матеріально-технічної бази для навчання школи заборонялося відкривати. У кращу сторону змінюється склад викладачів курсів. Обласні парторганізації посилали із заводів, інститутів, технікумів спеціалістів для роботи викладачами на курсах механізаторів. Так, Харківський обком КП(б)У 1934 р. направив у школи механізаторів 45 спеціалістів для роботи викладачами. Усього в Україні 1934 р. для роботи викладачами було направлено на різні курси і в школи 430 осіб, із них 100 – із центральних органів, 200 – із вузів і технікумів, 130 – із обласних організацій [9, арк. 123]. Приймалися на курси тільки ударники-трактористи, які мали першу категорію й освіту не нижче 4 класів [10, арк. 464].

На курсах і в школах механізації створюються спеціальні атестаційні комісії для перевірки знань випускників, їм починають присвоювати кваліфікацію і розряди. При обкомах партії створюються спеціальні комісії, що слідкували за набором курсантів, умовами роботи шкіл і курсів. Так, при Дніпропетровському обкомі партії в комісію входили 25 осіб. 1934 р. вона перевірила знання курсантів, у результаті якої з 5814 осіб 288 курсантів (4,5% від загальної кількості) було виключено із шкіл і курсів через низьку успішність. Звичайно, усі ці заходи вплинули на якість підготовки механізаторів [11, арк. 24].

1936 року в республіканській Кіровській школі атестаційна комісія встановила в 86,2% випускників відмінні та добрі знання, її роботу було відзначено Наркомземом СРСР [12, арк. 30-31].

Водночас рівень підготовки курсантів залишався ще дуже низьким. З цих причин ЦК партії категорично заборонив випускати з курсів і шкіл слухачів без старанної перевірки знань і присвоєння їм кваліфікації [13].

За завданням ЦК КП(б)У було перевірено низку курсів для підготовки масових кадрів. Картина в цілому була нерадісна. Наприклад, курси комбайнерів при Мелітопольській МТС не мали навчальних класів. У гуртожитку не було

світла. Самі гуртожитки не опалювалися (на дворі – лютий), не прибиралися, води не було. Бракувало підручників і зошитів. Курси для підготовки трактористів при згаданій МТС були в такому ж стані, зокрема не було навчальних класів. Фінансів своїх курси не мали, хоча МТС отримувала для них 5 тисяч крб. Вони витрачалися на іншу мету, зокрема, на ремонт тракторів.

Таку ж картину було виявлено на курсах трактористів при Троянівській МТС, на Літенських курсах на Вінниччині [14, арк. 8-9] тощо. На Вінниччині, зокрема в районі Літина та Троянівки (Троянівська МТС), у 1930-х роках активно діяли курси трактористів для механізації сільського господарства. Троянівська МТС була центром підготовки кадрів, де готували механізаторів для колгоспів у період колективізації.

Після роботи Атестаційної комісії, після виходу постанови ЦК КП(б)У від 23 лютого 1934 р. в наступні роки обстановка мало в чому змінилася. Саме тому 15 січня 1936 р. ЦК КП(б)У ухвалює нову постанову «Про хід підготовки масових технічних та колгоспних кадрів по системі НКЗС УСРР». Сільськогосподарський відділ ЦК перевірів роботу низки шкіл, районних колгоспних шкіл, курсів при МТС по Одеській, Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській областях і в МАСРР (Молдавська автономна СРР). Ось яку обстановку було виявлено, наприклад, у Володарській школі комбайнерів на Донеччині. Із перевірених 113 курсантів в 35 осіб було встановлено незадовільні знання (1/3 від загальної кількості), а офіційні дані керівництва школи були всього 2,6%. Через погані побутові умови на курсах комбайнерів у цій області була дуже висока плинність слухачів. Так, у Новосвітлівській МТС покинули курси 17 слухачів із 30 [15, арк. 3-5].

Незадовільним був стан інших шкіл і курсів. Погано були обладнані Перещепинська школа комбайнерів у Дніпропетровській області (сучасна правонаступниця – Перещепинський ліцей (Самарівський район), Березівська школа трактористів в Одеській області (зараз це Державний навчальний заклад «Березівський професійний аграрний ліцей»), Балтійська школа комбайнерів і

трактористів у Молдавії (забезпечувала кадрами Молдавію та прикордонні райони), дуже низькою була навчальна дисципліна в Ольгопільській школі трактористів на Вінниччині (що було характерним для деяких новостворених або слабо забезпечених закладів того часу), Володарській школі трактористів на Донеччині (Володарський професійний аграрний ліцей (який раніше функціонував як школа трактористів/ПТУ) зараз розташований у Київській області, а не в Донецькій) тощо. Багато шкіл не було забезпечено підручниками, зошитами, у більшості з них були відсутні гуртожитки, а там, де вони були, умови проживання в кімнатах були просто жахливими [16].

Із цих причин відразу ж після виходу вище названої постанови від 1 квітня 1936 р. виходить нова тепер уже спільна постанова ЦК КП(б)У і РНК республіки «Про організацію в областях постійних 6-ти місячних агрозоотехнічних курсів"»(зокрема, згадується в Збірнику законів за 1936 рік як один із заходів підвищення кваліфікації колгоспних кадрів). Метою постанови була підготовка кваліфікованих кадрів для сільського господарства (колгоспів) - агрономів, зоотехніків, бригадирів, ланкових, а також підвищення технічних знань селян. Курси створювалися при обласних управліннях сільського господарства та мали постійно діючий характер, термін навчання складав 6 місяців. Постанова була частиною кампанії з подолання технічної відсталості села, зміцнення колгоспного ладу та підвищення врожайності й продуктивності тваринництва через навчання активу. Ця постанова входила до низки рішень уряду УСРР та ЦК КП(б)У, спрямованих на посилення контролю над сільським господарством після колективізації та голодомору.

Постановою проголошувалося створення на базі РКШ стаціонарних курсів з контингентом 3,5 тисяч осіб. Усього організовувалося таких 37 курсів для підготовки кваліфікованих агрозоотехнічних кадрів із числа найбільш передової колгоспної молоді. Кошти виділялися облвиконкомом, Наркомфіном України і лише частина – колгоспами. Тобто, ці курси переходять фактично на державне утримання, що поліпшувало їх роботу [17, арк. 14].

Дещо поліпшується робота, пов'язана з відбором молоді, яка працювала, на курси. Насамперед посилялися на навчання комуністи і комсомольці. Посилюється роз'яснювальна робота, курсантам стала надаватися матеріальна допомога. Збільшуються витрати держави на навчання курсантів. Так, 1934 року вартість навчання одного курсанта тракторних курсів зросла до 194 крб. на рік, на курсах трактористів-бригадирів – до 108 крб., на курсах комбайнерів – до 194 крб. [18, арк. 43] тощо. Зростають асигнування з держбюджету на утримання курсів і шкіл. Усього по Україні тільки в 1936 р. було виділено на організацію курсів 7,5 млн. крб., що становило 1/5 частину всіх витрат з держбюджету республіки на підготовку кадрів [19, арк. 12].

Висновки. 1930-ті роки в Україні було підготовлено 644,5 тисяч спеціалістів масових професій, у тому числі 210,2 тисяч механізаторів. Наприкінці 1937 р. в МТС працювало 170 тисяч трактористів, машиністів та інших спеціалістів масових професій [20, арк. 43].

Однак, зусилля партійних та радянських органів УРСР (які всіляко рекламувалися) щодо підготовки масових колгоспних кадрів у роки завершення насильницької злочинної колективізації в українському селі зазнали повного провалу. Проблема кадрів залишилася гострою в сільському господарстві УРСР у всі роки існування радянської влади і була однією з основних причин відставання у його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Центральний державний архів органів державної влади і органів державного управління (далі – ЦДАОДВОДУ), ф. 166, оп. 17, спр. 1721, арк. 14.
2. Листопадовий об'єднаний пленум ЦК і ЦК КП(б)У. Партвидав ЦК КП(б). Харків, 1933. 117 с.
3. ЦДАОДВОДУ, ф.5, оп. 1, оп. 1917, арк. 84.
4. Народне господарство Української РСР. К., 1957. 124 с.

5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ) ф.1, оп. 2702, спр. 456, арк. 60.
6. ЦДАОДВОДУ, ф. 2623, оп. 1, спр. 2547, арк. 499.
7. ЦДАОДВОДУ, ф. 166, оп. 17, спр. 842, арк. 14.
8. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 221, спр. 459, арк. 34.
9. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 164, спр. 434, арк. 123.
10. ЦДАГОУ, ф. 1, спр. 13, арк. 464.
11. ЦДАОДВОДУ, ф. 256, оп. 1, спр. 1154, арк. 24.
12. Там само. ф. 166, оп. 16, спр. 1917, арк. 30-31.
13. Нарада в ЦК КП(б)У. *Комуніст*. 1936. 16 січня.
14. ЦДАОДВОДУ, ф. 160, оп. 17, спр. 362, арк. 8-9.
15. ЦДАГО, ф. 1, оп. 2702, спр. 419, арк. 3-5.
16. Працюють школи механізаторів. *Комуніст*. 1936. 16 січня.
17. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 2704, спр. 24, арк. 14.
18. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 2704, спр. 7986, арк. 43.
19. ЦДАОДВОДУ, ф. 5, оп. 1, спр. 633, арк. 12.
20. ЦДАОДВОДУ, ф. 5, оп. 1, спр. 2039, арк. 43.
21. Онлайн-ресурс <https://education.holodomor.ca>.

REFERENCES

1. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 166, Inventory 17, File 1721, Folio 14.
2. Lystopadovyi obiednanyi plenum TsK i TsKKP(b)U [November Joint Plenum of the Central Committee and Central Control Commission of the CP(b)U]. (1933). Kharkiv: Partvydav TsK KP(b)U.
3. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 5, Inventory 1, File 1917, Folio 84.
4. Narodne gospodarstvo Ukrainskoi RSR [National Economy of the Ukrainian SSR]. (1957). Kyiv.

5. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, Inventory 2702, File 456, Folio 60.
6. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 2623, Inventory 1, File 2547, Folio 499.
7. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 166, Inventory 17, File 842, Folio 14.
8. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, Inventory 221, File 459, Folio 34.
9. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, Inventory 164, File 434, Folio 123.
10. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, File 13, Folio 464.
11. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 256, Inventory 1, File 1154, Folio 24.
12. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 166, Inventory 16, File 1917, Folios 30–31.
13. Narada v TsK KP(b)U [Meeting in the Central Committee of the CP(b)U]. (1936, January 16). *Komunist*.
14. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 160, Inventory 17, File 362, Folios 8–9.
15. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHO]. Fund 1, Inventory 2702, File 419, Folios 3–5.
16. Pratsiuiut shkoly mekhanizatoriv [Mechanizator Schools Are Operating]. (1936, January 16). *Komunist*.
17. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, Inventory 2704, File 24, Folio 14.
18. Central State Archive of Public Associations of Ukraine [TsDAHOU]. Fund 1, Inventory 2704, File 7986, Folio 43.

19. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 5, Inventory 1, File 633, Folio 12.

20. Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine [TsDAODVODU]. Fund 5, Inventory 1, File 2039, Folio 43.

21. Holodomor Education Project. URL: <https://education.holodomor.ca>.

Дата першого надходження статті до видання: 28.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026